

ЁШЛАРНИ ВАТАНГА МУҲАББАТ РУҲИДА ТАРБИЯЛАШДА МАҚСУД ШАЙХЗОДА АСАРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Зарнигор Хушназарова - ТДТрУ, талаба
Диана Телманова - ТДТрУ, талаба

Аннотация: Бу мақолада шоир Мақсуд Шайхзода ижодида илгари сурилган фикрлардан келиб чиқиб Республика олий таълим тизимида ёшларни Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялаш муаммолари кўриб чиқилган. Муаллифнинг фикрича, олий ўқув даргоҳларида ёшларни Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялашдан асосий мақсад уларни таълим жараёни орқали тарбиялаш ва маънан етук мутахассислар қилиб тайёрлашдан иборат. Муаллиф таъбири билан айтганда, Мақсуд Шайхзоданинг лирик фаласафий ва ватанпарварлик руҳида ёзилган асарлари ёшларни Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялашда, пировардида, уларни маънавий баркамол инсонлар қилиб тарбиялашда муҳим ўрин тутди.

Калит сўзлар: анъаналар, ёшлар, руҳ, маънавий шахс, ватанпарварлик, таълим-тарбия, ватанпарварлик тарбияси, замонавий тарбия, Ватан, шеърият, мақсадлар, анъаналар, ёшлар, маънавий шахс.

Бугунги кундаги таълим тараққиётининг ҳозирги босқичида ёшларни тарбиялаш жараёнининг муҳим вазифаларидан бири талабада ватанга муҳаббат туйғусини шакллантириш ва ривожлантиришдир, чунки бусиз келгусида юқори малакали мутахассисни чинакам баркамол шахс қилиб тарбиялаш ҳақида гапириш мумкин эмас. Амалиёт тажрибаси шуни кўрсатадики, Ватанга муҳаббат туйғусини авлоддан-авлодга етказиш инсон ҳаёти давомида амалга оширилади. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев ўз чиқишида таъкидлаганидек “Халқимиз шуни яхши билиши керак: олдимизда узоқ ва машаққатли йўл турибди. Барчамиз жипслашиб, тинимсиз ўқиб-ўргансак, ишимизни мукамал ва унумли бажарсак, замонавий билимларни эгаллаб, ўзимизни аямасдан олдинга интилсак, албатта, ҳаётимиз ва жамиятимиз ўзгаради”. Йўқотилган анъаналарни жонлантириш, ҳар бир этник гуруҳ маданиятининг ўзлигини англаш замонамизнинг устувор вазифаларидир. Давлат ёш авлодда бағрикенглик ва ўзаро ҳурматни мустаҳкамлашга интилади. Ҳар қандай давлатнинг устувор вазифаси ватанпарварлик тарбиясидир. Ватанпарварлик Ватаннинг ютуқлари ва маданияти билан фахрланиш, унинг характери ва маданий хусусиятларини сақлаб қолишга интилиш ва Ватан манфаатларини ҳимоя қилишга интилишни назарда тутди. Шахсий интилишлардан ташқари, инсонга умуминсоний қадриятлар ҳам керак ва улардан бири ватанпарварлик туйғусидир. Бу ватанпарварлик ўз Ватанига муҳаббат, барча инсонларни ягона жамиятга боғлаб турувчи муҳим фазилатдир. Фақат ўз Ватанига содик жамиятгина давлатни

бутун ва фаровон қила олади. Ватанпарварлик - ҳар бир оқил инсонга тушунарли ва хос бўлган туйғу. Шахсинг шахс ва фуқаролик сифатлари билан узвий боғлиқ бўлган ахлоқий категориядир. Ватанпарварлик - ахлоқий ва сиёсий тамойил ижтимоий туйғу бўлиб, унинг мазмуни Ватанга муҳаббатдир. Ватанпарварлик тарбияси бир неча босқичдан ўтади: оилангизга муҳаббатдан Ватанга муҳаббат. Ватанга муҳаббат-ватанпарварликнинг энг олий даражасидир. Мақсуд Шайхзода ижодида Ватанга бўлган муҳаббат, инсоний муносабатлар, дўстона алоқалар тимсолида ватанпарварликнинг энг юксак туйғулари сифатида асос қилиб олинган. Мақсуд Шайхзода “Учинчи китоб” (1934) тўпламида ўзбек шеърляти учун янги эркин байтдан фойдаланилади. М. Шайхзода шеърляти замонавийлик билан чамбарчас боғлиқ ва кишиларни Ватанга бўлган ҳиссини орттириб боради. “Тошкентнома” шеърляда 30 йил яшаб ижод қилган Ўзбекистон пойтахтига ўз муносабатини, Ватанига бўлган муҳаббат ва ташвишини ифодалаган. Орадан бир йил ўтиб ёзилган, 437 саҳифадан иборат “25 йиллик мунозара” китобида ҳам лирик ижод намуналари Ватанга муҳаббат руҳида акс эттирилган. Мақсуд Шайхзоданинг ватанпарварлик руҳи билан суғорилган шеърлар қаторига “Кураш нечун?” (1942) ва 1941-45 йиллардаги Улуғ Ватан урушига бағишланган “Женя”, “Учинчи ўғил”, “Оқсоқол” ва бошқа шеърларини киритиш мумкин. Ватанга муҳаббат билан тўла асарлар М. Шайхзоданинг шеърлари мазмунан чуқур маънан қарашларга бойлиги билан ажралиб туради. Қахрамонлик, рухий теранлик - бу унинг шеърлятининг асосларидир. Ҳар бир сатрда эҳтиросли юрак уриши, ҳиссиз ҳаяжон бор. Зотан, ёшлигида 30-йилларда Мақсуд Шайхзода таниқли танқидчи, олим ва публицист бўлиб етишган. Мумтоз ва замонавий ўзбек, шунингдек, Озарбайжон, рус ва жаҳон адабиётини тадқиқ етиб, асарларни илмий мазмунда таҳлил қилади, танқидий ва журналистик мақолаларда ўз муносабат ва фикрларини билдиради. Бундан ташқари, ўзбек китобхони ўз таржимасида замонавий Озарбайжон ва чет эл насри ва шеърлятининг адабий намуналарини олган. Улуғ Ватан уруши ва ватанпарварлик мавзуси Мақсуд Шайхзода ижодида ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ, чунки бу воқеа ҳар бир оилага таъсир қилди. Ҳар йили фашист босқинчиларига қарши курашган мамлакатларда ғалаба куни кенг нишонланади. Жанг майдонида минглаб ёш қиз ва ўғил болалар ҳалок бўлди. Улар ғалаба қозониш ғоясидан илҳомландилар. Ҳар бир инсон бу ҳақда ўйлаши ва озод мамлакатда чуқур нафас ола билиши учун бу одамлардан миннатдор бўлиши керак. Шунини таъкидлаш лозимки, ватанпарварлик шахсинг маънавияти, фуқаролиги ва ижтимоий фаоллиги бирлигида пайдо бўлиб, у кўплаб омиллар таъсирида шаклланади. Бундай ҳолда, таълим асосий рол ўйнайди. Зеро, у шахсинг шаклланишига ва бинобарин, бутун жамият фаровонлигига доимо ҳал қилувчи таъсир кўрсатиб келган. Инсон шахси кўплаб омиллар, объектив ва субъектив, табиий ва ижтимоий, ички ва ташқи, мустақил ва ўз-ўзидан ёки

муайян мақсадларга мувофиқ ҳаракат қиладиган одамларнинг иродаси ва онгига боғлиқ таъсири натижасида шаклланади ва ривожланади. Ватанпарварлик туйғуси мазмунан кўп қирралидир. Бу нафақат Ватанга муҳаббат, балки ўз она юртларига муҳаббат, ўз халқи учун фахрланиш, ўз атрофидаги дунё билан узвий алоқада бўлиш туйғуси ва ўз мамлакатининг бойлигини сақлаб қолиш ва ошириш истаги ҳамдир. Улуғ Ватан уруши йилларида Мақсуд Шайхзода ватанпарварлик руҳига йўғрилган мақола ва очерклар ҳам ёзди. Унинг ўша давр шеърларида ўзбек фолклори ва мумтоз шеърятининг энг яхши шеърӣ анъаналари замонавий адабиёт ютуқлари билан кўшилиб кетади. Мақсуд Шайхзода мумтоз Шарқ шеърӣти жанрларида асарлар ёзади. Ватанпарварлик мавзуси "Тошкент ҳақида шеър", "Тошкентном", танланган асарлар тўплами, "Йиллар ва йўллар" лирик тўпламида, "Истикбол", "Дунё абадийдир" каби лирик ва фалсафӣ асарларда ҳам кўтарилган. Олий таълим тизимида ёшларни ахлоқӣ тарбиялашдан асосӣ мақсад таълим-тарбия жараёни орқали тарбиялаш, умуминсонӣ қадриятларни жонлантиришдир. Маънавий шахс - фаол ҳаётӣ позицияни эгаллаган, ақлий ривожланган, Ватан манфаати учун ишлашни билладиган, соғлом турмуш тарзини олиб борадиган, ахлоқӣ жиҳатдан яхши, эстетик жиҳатдан маърифатли ва мураккаб замонавий дунёни ҳаракатлантира оладиган шахс. Мақсуд Шайхзоданинг ватанпарварлик тарбияси мавзусига "Жалолиддин Мангуберди" драматик асарида ҳам тўхталиб, унда аждодларимизнинг мўғул истилочиларига қарши фидокорона курашлари батафсил баён етилган. Мақсуд Шайхзоданинг урушдан кейинги ижоди икки асосӣ босқичга бўлинади. Биринчиси шоир ҳаётидаги фожиали воқеа билан белгиланиб, у халқ душмани деб эълон қилинди ва қатағон қилинди. Сибирдаги Иркутск яқинидаги лагерда ўтказган йиллари унинг саломатлигига қаттиқ таъсир кўрсатган ва шеърӣтида акс этган. Шоир реабилитация қилинган, 1956 да унинг ҳаёт ва ижодида янги босқич бошланди ва ҳаётининг сўнгги ўн йиллигини қамраб олди. Бу унинг шеърӣ ва ёзувчилик истеъдодини энг юксак намоён этиш этиш даври эди. Мақсуд Шайхзода томонидан 1964 йилда ёзилган Мирзо Улуғбек драмаси, Абу Райҳон Беруний ҳақидаги тарихӣ асари ҳам она Ватанга муҳаббат руҳида ёзилган. Маънавиятли инсон юксак инсонӣ туйғуларини исроф қилмайди. Ёшларнинг маънавий ривожланиши ва уларни мустақил ҳаётга тайёрлаш жамият ва давлат тараққиётининг муҳим таркибӣ қисмидир. Янги шароитда фақат маданият, унинг маънавий-ахлоқӣ қадриятлари ёшлар ҳаётида қўлланма бўлиб хизмат қилиши ва унинг маънавий саломатлигини муҳофаза қилиши мумкин. Маънавият инсоннинг онги ва ўз - ўзини англашига хос сифатӣ хусусият бўлиб, уларнинг ички дунёсининг яхлитлиги ва уйғунлигини, ўзларидан ташқарига чиқиш ва ўз атрофидаги дунё билан муносабатларини уйғунлаштириш қобилиятини акс эттиради. Халқнинг тарихӣ хотираси авлоддан-авлодга ўтиб келмоқда. Ўтмишда яратилган

маънавий ва маданий қадриятлар замонавий жамият мулкига айланади. Мақсуд Шайхзоданинг ватанпарварлик ва Ватанга муҳаббат руҳида ёзилган асарлари бунга ёрқин мисол бўла олади.

Тошкент давлат транспорт университетида таҳсил олаётган талабалар шоир ва ёзувчилар ҳаёти ва ижодини қизиқиб ўрганишга ҳаракат қилишади. Шу жумладан, Мақсуд Шайхзоданинг ижодини ҳам ҳар томонлама таҳлил қилиб, шеърларини ёд олиб, унинг поэма ва трагедияларини ўқиб ўрганишга ҳаракат қилишади. Бунда “Ўзбек (рус) тили” кафедраси профессор–ўқитувчилари талабаларга ўз ёрдамини бериб келишяпти. Улар талабалар билан бирга турли тадбирлар, семинарлар, иншолар танловлари, китобхонлик кечаларини тез–тез ўтказиб туришади. Фаол талабалар фахрий ёрлик ва совғалар билан тақдирланадилар. Шу жумладан, Мақсуд Шайхзода ижоди бўйича ҳам турли тадбирлар ўтказилди. Унинг шеърӣ тўпламлари-“Лойиқ соқчи”, “Ўн шеър”, “Ундошларим”, “Учинчи китоб”, “Жумхурият”, “Ўн икки”, “Янги девон”, “Кураш нечун”, “Кўнгил дейдики...”, “Ўн беш йилнинг дафтари”, “Юрт шеърлари”, “Олқишларим”, “Йиллар ва йўллар”, “Шеърлар” ва бошқа шеърӣ тўпламларини қизиқиб ўқишади ва ёд олишади.

Талабалар Шайхзода кўп қиррали истеъдод соҳиби эканлиги, унинг шеър ва дostonлар билан бирга, жуда юксак бадиий қувватга эга бўлган драмалар яратганлиги ҳақида ҳам маълумотларга эгадирлар. Улар Шайхзода умрининг сўнггида ёзишга киришган лекин тугатиб улгурмаган, “Беруний” асари ҳақида ҳам маълумот олишган. “Жамолиддин Мангуберди” ва “Мирзо Улугбек” драмалари аллақачон талабаларимизни севимли асарларига айланиб қолган. Унинг “Жамолиддин Мангуберди” ва “Мирзо Улугбек” асарлари пойтахтимиз театрларида ҳам сахналаштирилган бўлиб, талабалар томонидан томоша қилиниб, талабалар жуда катта таъсиротларга эга бўлишяпти. Мақсуд Шайхзода қардош озарбайжон наслидан бўлиб, ҳам ўзбек халқининг тарихини, анъана ва удумларини, алломаларини яхши билган. Ўзбек халқининг садоқатли фарзанди сифатида фаолият кўрсатди. Шайхзодани талабаларимиз буюк таржимон сифатида ҳам билишади. Унинг юксак дид билан амалга оширилган таржималари ҳеч қачон ўз қимматини йўқотмайди. Унинг Пушкиннинг “Мис чавандоз”, “Кавказ асири”, Маяковскийнинг “Жуда соз” поэмалари ва шеърларини, озарбайжон шоирлар асарларини, Шекспирнинг “Рамео ва Жулетта”, “Хамлет” трагедияларини ва кўплаб асарларни моҳирона ўзбек тилига ва қардош халқ тилларига таржима қилган адибдур. У қардош халқлар ва жаҳон адабиёти классикасининг маҳорат мактабидан таълим олди. Илғор анъаналарни ўзида мужассамлаштирган серқирра алломадир. Ўзбек (рус) тиллар кафедраси томонидан Мақсуд Шайхзода ҳаёти ва ижодига бағишлаб турли тадбирлар ўтказилди. Ушбу тадбирлар университетимиз жамоасида жуда катта таъсиротлар қолдирди. Мақсуд Шайхзоданинг асарлари университет

талабаларини ватанпарварлик руҳида тарбиялашга ва уларни қардошлик анъаналарини давом эттиришга ундайди

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Тошкент. Ўзбекистон нашриёти. 25.01.2020.
2. N.Karimov. XX asr adabiyoti manzaralari. Maqsud Shayxzoda. Ma'rifiy-biografik roman. "Sharq" nashriyotmatbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati. Toshkent – 2009 yil
3. Amanlikova, N. (2020). KEY ACTIONS TO IMPROVE SUSTAINABILITY OBJECTS OF RAILWAY TRANSPORT. *Theoretical & Applied Science*. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.15863/TAS>
4. Amanlikova, N. (2020). SHAYXZODA – MOHIR TARJIMON. *"Transport"*.
5. Amanlikova, N. (2022). The role and place of distance learning in education. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*. <https://doi.org/DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.1110>
6. Amanlikova, N. R. (2022, December). MAQSUD SHAYXZODA VA ODIL YOQUBOVNING TARIXIY ASARLARIDA MIRZO ULUG 'BEK OBRAZI TALQINI. In *Conference Zone* (pp. 263-265).
7. Iskandarova, A. (2021). MAQSUD SHAYXZODA SHE'RIYATIDA OZARBAYJON VA O'ZBEKISTON MADHI. *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences*
8. Iskandarova, A. (2020). "TOSHKENTNOMA"- SHUKRONALIK DOSTONI. *Maqsud Shayxzoda Adabiy Merosi Va Zamonaviylik Mavzusidagi Xalqaro Ilmiy Axborot-maliy Konfrensiya to'plami*.